

ZEBO MIRZO SHE'RLARIDA EMOTSIONAL-EKSPRESSIV BIRLIKLARNING BADIY-ESTETIK FUNKSIYASI

Toxirjonova Moxlaroy Jaxongir qizi

Namangan davlat pedagogika instituti Ijtimoiy fanlar fakulteti

O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 2-bosqich talabasi

mohlaroytoxirjonova9@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy o'zbek she'riyatining iste'dodli vakillaridan biri Zebo Mirzo she'rlarida emotsional-ekspressiv birliklarning lingvopoetik xususiyatlari va badiiy-estetik funksiyasi tahlil qilinadi. Shoir she'riyatida qo'llanilgan metafora, epitet, undov, ritorik so'roq, takror, personifikatsiya, ramz va sintaktik vositalarning hissiy ta'sirni kuchaytirishdagi o'rni ilmiy jihatdan yoritiladi. Tadqiqot natijasida Zebo Mirzo poetik uslubining o'ziga xosligi, uning badiiy til imkoniyatlaridan samarali foydalanishi hamda emotsional-ekspressiv birliklarning she'r mazmunini chuqurlashtirishdagi ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Zebo Mirzo, lingvopoetika, emotsional-ekspressiv birliklar, metafora, epitet, takror, poetik sintaksis, badiiy-estetik funksiya.

Kirish

Badiiy adabiyotning asosiy vazifalaridan biri insonning ruhiy olami, hissiy kechinmalari va estetik qarashlarini ta'sirchan badiiy shaklda ifodalashdan iborat. Ayniqsa, she'riyatda emotsional-ekspressiv birliklar muallifning ichki kechinmalarini kitobxonga yetkazishda muhim lingvopoetik vosita vazifasini bajaradi. Zamonaviy o'zbek she'riyatida bunday vositalardan mahorat bilan foydalangan ijodkorlardan biri Zebo Mirzodir.

Shoir she'rlarida muhabbat, sog'inch, yolg'izlik, iztirob, umid, Vatanga muhabbat, ona timsoli va inson ruhiyatining murakkab holatlari emotsional-

ekspressiv birliklar orqali chuqur poetik talqin etiladi. Tilning leksik, frazeologik va sintaktik imkoniyatlari poetik tafakkur bilan uyg'unlashib, yuksak estetik qiymatga ega badiiy matnni yuzaga keltiradi.

Mazkur maqolaning maqsadi Zebo Mirzo she'rlarida qo'llanilgan emotsional-ekspressiv birliklarning lingvopoetik xususiyatlarini hamda ularning badiiy-estetik funksiyasini ilmiy asosda tahlil qilishdan iborat.

Asosiy qism

Zebo Mirzo she'riyatining eng muhim xususiyatlaridan biri uning yuqori emotsionallikka ega ekanligidir. Shoir badiiy tasvir vositalari orqali lirik qahramonning ichki kechinmalarini tabiiy va samimiy ifodalashga erishadi. Uning she'rlarida qo'llanilgan emotsional-ekspressiv birliklar nafaqat hissiy ta'sir uyg'otadi, balki poetik matnning estetik mukammalligini ham ta'minlaydi.

Shoir ijdodida metafora emotsional-ekspressivlikni yuzaga chiqaruvchi asosiy vositalardan biridir. Muhabbat, sog'inch, ayriliq, iztirob va umid kabi mavhum tushunchalar obrazli ifodalar orqali tasvirlanadi. Masalan, yurakning muzlashi, sog'inchning qanot yozishi, sukutning yig'lashi yoki xotiralarning uyg'onishi kabi metaforik ifodalar inson qalbidagi ruhiy holatlarni ta'sirchan aks ettiradi. Metaforalar lirik qahramonning ichki dunyosini bevosita emas, balki poetik obrazlar vositasida ochib beradi.

Epitetlar ham shoir she'riyatida emotsional bo'yoqdorlikni kuchaytiruvchi vosita sifatida faol qo'llanadi. "Mungli tun", "oppoq sog'inch", "jimjit osmon", "siniq orzular", "sokin daryo", "beozor shamol" kabi sifatlashlar tasvirning hissiy ta'sirini oshirib, kitobxon tasavvurida yorqin obraz hosil qiladi. Epitetlar orqali predmet yoki hodisaning tashqi belgisi emas, balki uning ruhiy va estetik mohiyati ochiladi.

Zebo Mirzo poetik sintaksis imkoniyatlaridan ham mahorat bilan foydalanadi. Ayniqsa, takror usuli she'rning musiqiyligini ta'minlash bilan birga, his-tuyg'ularning kuchini oshiradi. Ayrim so'z yoki iboralarning takror qo'llanishi

sogʻinch, kutish yoki iztirobning davomiyligini ifodalaydi. Sintaktik parallelizm esa misralar orasidagi semantik uygʻunlikni taʼminlab, poetik ritmni kuchaytiradi. Zebo Mirzo sheʼriyatida emotsional-ekspressiv birliklarning badiiy-estetik funksiyasi, avvalo, shoiraning individual poetik uslubi bilan uzviy bogʻliq. Shoir oʻz sheʼrlarida hissiy taʼsirni kuchaytirish uchun tilning fonetik, leksik, morfologik va sintaktik imkoniyatlaridan uygʻun holda foydalanadi. Ayniqsa, soʻz tanlovi lirik qahramonning ruhiy holatini ifodalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Emotsional boʻyoqdor soʻzlarning oʻrinli qoʻllanishi natijasida sheʼrning mazmuni kitobxon qalbiga chuqurroq singadi. Shoir koʻpincha oddiy leksik birliklarga yangi poetik maʼno yuklab, ularni individual uslubining ajralmas qismiga aylantiradi.

Emotsional-ekspressivlikni yuzaga chiqarishda sinonimik birliklarning oʻrni ham alohida eʼtiborga loyiq. Zebo Mirzo bir xil maʼnoni ifodalovchi turli soʻzlardan foydalanish orqali hissiy rang-baranglikni taʼminlaydi. Masalan, dard, armon, iztirob, hasrat, sogʻinch kabi maʼnodosh birliklar sheʼrning turli oʻrinlarida turlicha emotsional yuk bilan qoʻllanadi. Bu esa matnning semantik boyligini oshirib, lirik qahramonning ruhiy kechinmalarini yanada aniqroq ochishga xizmat qiladi.

Shoir sheʼrlarida antonimik birliklar ham kuchli ekspressivlik hosil qiladi. Yorugʻlik va zulmat, bahor va kuz, hayot va oʻlim, uchrashuv va ayriliq, umid va umidsizlik kabi qarama-qarshi tushunchalar oʻzaro qiyoslanishi orqali poetik fikr yanada taʼsirchan ifodalanadi. Antitezaning bunday qoʻllanishi nafaqat badiiy kontrastni yuzaga keltiradi, balki inson ruhiyatidagi ziddiyatlarni ham yorqin aks ettiradi.

Zebo Mirzo ijodida murojaat shakllari ham emotsional-ekspressiv vosita sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Shoir koʻpincha tabiat hodisalari, vaqt, shamol, oy, quyosh yoki xotiralarga murojaat qilish orqali lirik qahramonning ichki monologini yaratadi. Bunday murojaatlar sheʼrning samimiyligini kuchaytiradi hamda kitobxonni poetik voqelikka yaqinlashtiradi. Shu bilan birga, murojaat shakllari poetik nutqning dialogik xususiyatini kuchaytirib, hissiy taʼsirni oshiradi.

Fonetik vositalar ham shoira uslubining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Alliteratsiya va assonans kabi tovush takrorlari misralarning musiqiyligini ta'minlaydi. Ayrim undosh yoki unli tovushlarning takrorlanishi she'ring ohangdorligini oshirib, undagi hissiy holatni yanada kuchliroq ifodalashga xizmat qiladi. Masalan, jarangli undoshlarning ketma-ket qo'llanishi jo'shqinlikni, jarangsiz undoshlarning ko'pligi esa sokinlik yoki iztirobni his ettirishi mumkin. Bu hodisa lingvopoetik nuqtai nazardan she'ring fonostilistik xususiyatlarini belgilaydi.

Shoiraning poetik tilida frazeologik birliklar ham muhim estetik vazifa bajaradi. Xalq tilida keng qo'llaniladigan iboralar yangi poetik kontekstda qo'llanib, yangicha ma'no kasb etadi. Natijada frazeologizmlar nafaqat milliy ruhni ifodalaydi, balki she'ring emotsional ta'sirchanligini ham oshiradi. Shoira ba'zan an'anaviy iboralarni transformatsiya qilib, ularga yangi badiiy mazmun yuklaydi. Bu esa uning individual uslubining muhim belgilaridan biridir.

Emotsional-ekspressiv birliklar orasida takror san'ati alohida ahamiyatga ega. Zebo Mirzo ayrim so'z yoki iboralarni bir necha bor takrorlash orqali lirik qahramonning ruhiy holatini yanada kuchliroq ifodalaydi. Takror faqat ritmik vazifani emas, balki semantik ta'kidlash vazifasini ham bajaradi. Ayniqsa, muhabbat, sog'inch yoki ayriliq mavzusidagi she'rlarda takrorlar hissiy ta'sirning eng muhim vositalaridan biri hisoblanadi.

Shoira she'rlarida ritorik so'roq va undov gaplar ham emotsional-ekspressiv vositalar sifatida muhim vazifani bajaradi. Ritorik so'roqlar javob talab qilmaydi, aksincha, kitobxonni fikrlashga undaydi va lirik qahramonning ruhiy iztiroblarini chuqurroq his etishga yordam beradi. Undov gaplar esa quvonch, armon, sog'inch yoki iztirob kabi hissiyotlarni kuchli emotsional bo'yoqda ifodalaydi.

Personifikatsiya, ya'ni jonsiz predmetlar va mavhum tushunchalarni jonlantirish usuli ham shoira uslubining muhim belgilaridan biridir. Shamolning kuylashi, tunning yig'lashi, daraxtning tinglashi yoki xotiralarning uyg'onishi kabi

ifodalar tabiat va inson ruhiyati o'rtasidagi uyg'unlikni ko'rsatadi. Bunday jonlantirishlar matnning poetik jozibasini oshirib, obrazlarning estetik ta'sirchanligini kuchaytiradi.

Ramziy obrazlardan foydalanish Zebo Mirzo she'riyatining yana bir muhim jihatidir. Qush, daraxt, oy, quyosh, yomg'ir, daryo, yo'l kabi obrazlar muayyan emotsional holatlarni ifodalash bilan birga, falsafiy ma'no ham kasb etadi. Masalan, qush erkinlik va orzu, daryo hayot oqimi, yomg'ir poklanish va iztirob, tong esa umid va yangilanish ramzi sifatida talqin etiladi. Ramzlar she'rning semantik qatlamini kengaytirib, kitobxonni chuqur mushohadaga undaydi.

Shoira ijodida rang bildiruvchi birliklar ham emotsional-ekspressiv vazifani bajaradi. Oqartus poklik va ezgulikni, qora rang iztirob va ayriliqni, ko'k rang cheksizlikni, yashil rang esa hayot va yangilanishni ifodalaydi. Ranglarning bunday ramziy qo'llanishi she'rning hissiy ta'sirini yanada kuchaytiradi.

Bundan tashqari, Zebo Mirzo she'rlarida emotsional-ekspressivlik leksik tanlov orqali ham yuzaga keladi. Shoira xalqona va adabiy til birliklarini uyg'unlashtirib, samimiy va tabiiy poetik ohang yaratadi. Ayrim dialektal yoki qadimiy so'zlarning o'rinli qo'llanishi milliy ruhni kuchaytiradi va she'rning badiiy-estetik qimmatini oshiradi.

Shoiraning individual uslubida pauza, ellipsis va qisqa sintaktik konstruksiyalar ham muhim ahamiyat kasb etadi. Tugallanmagan fikrlar yoki qisqa misralar kitobxonni she'r mazmunini mustaqil to'ldirishga undaydi. Bu esa poetik matnning ta'sirchanligini kuchaytirib, undagi emotsional-ekspressivlikni yanada oshiradi.

Umuman olganda, Zebo Mirzo she'riyatida emotsional-ekspressiv birliklar poetik mazmunni shakllantiruvchi, obrazlilikni kuchaytiruvchi va kitobxonga estetik zavq bag'ishlovchi muhim lingvopoetik vositalar hisoblanadi. Ularning o'zaro uyg'unligi shoiraning individual poetik uslubini belgilab beradi.

Xulosa

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, Zebo Mirzo she'riyatida emotsional-ekspressiv birliklar badiiy-estetik ta'sirni yuzaga chiqaruvchi asosiy lingvopoetik vositalardan biridir. Metafora, epitet, personifikatsiya, takror, ritorik so'roq, undov, ramz va poetik sintaksis vositalari lirik qahramonning ruhiy kechinmalarini chuqur va ta'sirchan ifodalashga xizmat qiladi. Shoiraning individual uslubi tilning obraz yaratish imkoniyatlaridan mahorat bilan foydalanishi, hissiy va estetik mazmunni uyg'unlashtira olishi bilan ajralib turadi. Shu jihatdan Zebo Mirzo ijodi zamonaviy o'zbek lingvopoetikasi va poetik stilistika yo'nalishidagi tadqiqotlar uchun muhim ilmiy manba hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirzo Z. **Saylanma**. – Toshkent: Sharq, 2019.
2. Yo'ldoshev B. **Badiiy matn lingvopoetikasi**. – Toshkent: Fan, 2008.
3. Nurmonov A. **Lingvopoetika asoslari**. – Toshkent: Akademnashr, 2012.
4. Quronov D. **Adabiyotshunoslik nazariyasi**. – Toshkent: Akademnashr, 2018.
5. Mamajonov A. **O'zbek tili stilistikasi**. – Toshkent: O'qituvchi, 1995.
6. Begmatov E. **Hozirgi o'zbek adabiy tili leksikasi**. – Toshkent: Fan, 1985.
7. Mahmudov N. **Til va uslub**. – Toshkent: Ma'naviyat, 2006.